

WAKHAN KORİDORU VE ÇİN-AFGANİSTAN-PAKİSTAN ÜÇLÜ DİYALOGU

Figen AYDIN

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

2017 yılında başlatılan Çin-Afganistan-Pakistan Üçlü Diyalogu, ilişkilerin geliştirilmesi, Kuşak Yol Projesi'nin uygulanması ve ayrım yapılmaksızın terörün her türlüsüne karşı birlikte hareket edilmesi kararları üzerine inşa edilmiştir. 2020'de yapılan stratejik diyalog toplantısı, Covid-19 salgınına karşı ortak hareket etme ve yardımlaşma konularında Dışişleri Bakanlığı Sözcüleri düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilen toplantıların dördüncüsü ise 3 Haziran 2021'de¹ yapılmıştır. Dördüncü toplantıda işbirliğinde kaydedilen ilerleme değerlendirilmiş; siyasî, ekonomik yatırım, güvenlik ve terörle mücadele alanlarında işbirliklerinin derinleştirilmesine karar verilmiştir. Siyaset, ekonomi ve güvenlik başlıklarında bölgesel birliktelik ve ortak diplomasi yürütülmesine imkân veren diyalog, Çin-Afganistan sınırında bulunan Wakhan'a odaklanmıştır.

Esasen Çin'in üçlü diyalog oluşturulmasında iki önemli motivasyonu vardır. Bunlar, kazan-kazan stratejisi ile üçlü ekonomik işbirliğini yürütme ve teröre karşı Afganistan ile ortak hareket edebilmedir. İlk olarak ekonomik yönden incelendiğinde diyalog, Çin'in yatırımlarını ve ortaklıklarını güvence altına almasını sağlamaktadır. Kuşak Yol

¹"Joint Statement of the Fourth China-Afghanistan-Pakistan 'Trilateral Foreign Ministers' Dialogue On Deepening Trilateral Cooperation", Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 04.06.2021

Projesi çerçevesinde projelendirilen yatırımların sürdürülebilmesi adına bölge ülkeleri ile ortaklıklarını arttırmak, Çin'in ekonomik stratejilerinden biridir.

Wakhan Koridoru

Wakhan Koridoru bugün Çin-Afganistan arasındaki en kısa sınırdır. 14 sınır komşusu bulunan Çin'in, Afganistan sınırı yalnızca 46 mil uzunluğundadır. Hindukuş, Karakurum ve Pamir sıradağları arasında bulunan sınırın her iki tarafında dağlar ve

geniş ovalar vardır. Bölge aynı zamanda Çin'in 2007'de Afganistan'dan kiraladığı Aynak Bakır Madeni'nin² de anahtarı konumundadır. Sovyetlerin Afgan savaşı sırasında işgal edilen bölge, bugün Afganistan için doğuda Çin, güneyde Pakistan, kuzeyde Tacikistan ile sınır oluşturmaktadır.

Çin, tarihî olarak İpek Yolu üzerinde bulunan Wakhan Koridoru'nda ve koridorun sonundaki Wakhjir Geçidi'nde projeler geliştirmektedir. Wakhjir Geçidi, Orta Asya ile Çin arasındaki ticareti artırmak

adına en kolay güzergâhtır. Enerji güvenliğini sağlamak ve tüm Orta Asya üzerinde nüfuzunu artırmak da Wakhan ile kolaylaşmaktadır. Koridor aynı zamanda Pakistan'da bulunan Gwadar Limanı ile ayrıca bir bağlantı kurmaktadır.³ Bu durum bölgenin bir diğer komşusu Hindistan üzerinde jeopolitik ve bölgesel baskı yaratmaktadır.

Çin'in Wakhan Üzerinde Artan İlgisi ve Jeopolitik

Çin, ekonomi üzerine kurulmuş ortaklıklar ve jeopolitik gerçeklerle bölgesel nüfuz elde edebilmek için Wakhan Koridoru'nu bir imkân olarak görmektedir. Bölge ülkeleri ile altyapı yatırımları çerçevesinde ekonomik entegrasyonun sağlanması, kalkınma, istikrar ve güvenlik sağlarken Çin'e daha fazla jeopolitik manevra alanı yaratmaktadır. İpek yolunda bulunan Koridor, Hindistan'ın tehdit algısını ve jeostratejik kaygılarını yükseltirken bölgesel bütünleşmenin daha çok konuşulmasını gerekli kılmaktadır.

Bölgede kendisine ekonomik ve politik alanlar yaratmak isteyen Pekin, hassas jeopolitik için etkin bir aktördür. Bölgesel terörün Çin projelerini ve stratejilerini

² "Afghanistan shares a tiny 46-mile border with China — here's the intriguing story of how the 2 countries became neighbors", *INSIDER*, 04.06.2021

³ "The New Road to Conflict: Geopolitics of the Wakhan Corridor", *Harvard International Review*, 05.12.2019

baltalaması her zaman geçerli bir ihtimaldir. Ancak bölgenin güvenlik zafiyeti Çin için son yıllarda çok daha ciddi bir problem olarak kabul edilmektedir.

Çin'in bölgeye yönelik ilgisinin temel nedenlerinden biri de söz konusu güvenlik zafiyetidir. Çin, Afganistan'daki terörist grupların Uygur Özerk Bölgesi'nde bulunan Müslümanlar ile bağlantı kuracağını varsaymaktadır. Varsayımın geçerli bir zemini bulunmamasına rağmen Çin, Afganistan ile sınırının kendisi için hayati olduğunu ifade etmektedir. Uygur Özerk Bölgesi'ne terörün sıçraması endişesi nedeniyle Çin'in güvenlik önceliği hâline gelen Wakhan, coğrafi olarak zayıf nokta görülmektedir.⁴

Hindistan, Wakhan Koridoru'nun geliştirilmesinden ve Keşmir'in Pakistan kısmından geçen Karakorum Otoyolu projesinden rahatsız olmuştur. Çin'in Hindistan'ı izole eden/etmesi muhtemel projelerinin Yeni Delhi'nin bölgedeki etkisini zayıflatacağı düşünülmektedir. Zira Koridor, Çin askerî varlığının bölgede artmasını mümkün kılmaktadır. Bu durum Hindistan'ın Çin tarafından askerî olarak çevrelenmesinde Koridor'un ön karakol işlevi görmesini kolaylaştırmaktadır.⁵ Bunun yanı sıra Koridor'un Gwadar limanında ticareti artırması, tarihî düşman olan Pakistan'ın Hindistan karşısında hem ticarî hem de diplomatik kazançlar elde etmesini sağlayacaktır. Çin-Pakistan ilişkilerinin bir adım daha ilerlemesi, Hindistan'ın bölgesel nüfuz politikalarında Çin'in arkasında kalmasına neden olacaktır. Çin ile olan sınırında zor bir jeopolitik alanı paylaşan Hindistan'ın, Pakistan-Afganistan-Çin ortaklığının artırması sonrası, jeostratejik alanının daralması kuvvetle muhtemeldir.

ABD ve NATO birliklerinin 11 Eylül'ün 20. yıl dönümünde Afganistan'dan çekileceğini bildirmesi, Çin'in iki seçenekle karşı karşıya kalmasına sebep olacaktır. Terörün yeniden tırmanma ihtimali, bölgede güvenliği sağlayacak yeni bir alternatif bulma ihtiyacını gündeme getirecektir. Söz konusu alternatif aktörün Çin olması ise hâliyle Pekin'e bazı avantajlar sunacaktır. Öncelikle Çin, Afganistan'ın altın, bakır, kobalt gibi madenlerinin muazzam düzeyde olması sayesinde madencilik ve enerji sektörlerine büyük yatırımlar yapmıştır. Dahası Afganistan için kısa mesafeli ve büyük bir pazar sunması, Çin'i önemli bir ticaret ortağı yapmaktadır. Afganistan, Kuşak Yol Projesi için de önemli bir güzergâhtır. Orta Asya ile mesafeyi kısaltması ve sınır komşusu olması, Çin nazarında önemlidir. Afganistan ticaretinin ve altyapı yatırımlarının artması ve madencilik sektöründeki Çin payının askerî ortaklık sonrası derinleşmesi muhakkaktır.

Çin, ABD'nin son yıllarda sıkça Afganistan'dan çekileceğini bildirmesi üzerine bölgede güvenliği sağlayıcı tek aktör olmamak ve askerî külfetin sadece Pekin tarafından üstlenilmemesi için Diyalog içerisinde Afganistan ile işbirliğini geliştirmek

⁴ "Afghanistan shares a tiny 46-mile border with China — here's the intriguing story of how the 2 countries became neighbors", *INSIDER*.

⁵ "The New Road to Conflict: Geopolitics of the Wakhan Corridor", *Harvard International Review*, 05.12.2019

istemektedir. Üçlü Diyalog çerçevesinde her türlü terörle ortaklaşa mücadele edileceği “Terörle Mücadelede İşbirliğine İlişkin Üçlü Mutabakat Zaptı” ile kararlaştırılmıştır.⁶ Pekin, kendisine nüfuz alanı yaratacağı için Afganistan’daki askerî rolünü artırmayı da istemektedir. Dahası Çin, ABD’nin çekilmesi sonrası Hindistan’ın, Rusya’nın ya da Türkiye’nin bölgede güvenlik sağlayıcı rolünün artması ihtimalini değerlendirmektedir.

ABD Savunma Bakanlığı tarafından 2020’de yayınlanan bir raporunda da belirtildiği üzere, Tacikistan’ın Wakhan Koridoru sınırında Çin askerî tesisi açılmıştır. Batı birliklerinin bölgeden çekileceğini bildirdiği kritik bir zamanda⁷ Çin askerî kuvvetlerinin bölgede konuşlandırılması, Pekin’in daha çok güvenlik rolü üstlenmek istediğini göstermektedir. Ancak sınır bölgelerinin ötesinde bir güvenlik sağlayıcı olmanın, uluslararası alanda sorumluluk üstlenmeyen Çin’in stratejisini değiştirmek/esnetmek zorunda kalmasına sebep olması, Çin’i ikilemde bırakmaktadır.

Sınırlarında daha fazla istikrarsızlıkla karşı karşıya kalma ihtimalinin yanı sıra Kuşak Yol Projesi’nin riske girmesi, Afgan madencilik sektörünün olumsuz etkilenmesi ve muhtemel bir iç savaş, Çin’i, Batı’nın bölgeden ayrılması sonrası fırsatlardan ziyade sorunlarla yüz yüze getirecektir. Batı’nın güvenlik sağlayıcı rolü sayesinde jeoekonomik ve stratejik projelerini hayata geçirmeyi başaran Çin için bölge yeniden bir istikrarsızlık çemberi içerisine girmiş bulunmaktadır. Nitekim Üçlü Diyalog çerçevesinde, Çin’in de katkılarıyla bölge güvenli hâle getirilebilir ya da Çin tek başına söz konusu rolü üstlenebilir. İhtimal dâhilinde olan bir diğer durum ise Rusya ya da Hindistan’ın güvenlik rolünü üstlenebilmesidir. Ancak bu durum, “yükselen güç Çin” imajını törpüleyecektir. Her halükârda Çin’in Afganistan politikası revize edilecektir ve bölgede yeni bir askerî-güvenlik rolü geliştirilecektir.

⁶ “Joint Statement of the Fourth China-Afghanistan-Pakistan ‘Trilateral Foreign Ministers’ Dialogue On Deepening Trilateral Cooperation”, Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.

⁷ “The Wakhan Corridor and Chinese Counterterrorism in Central Asia”, *Centrum Strategicke Analyzy*, 04.06.2021.